SEJ
SPOŁECZEŃSTWO
EDUKACJA
JĘZYK

Tom 20/2024, ss. 115-128
ISSN 2353-1266
e-ISSN 2449-7983
DOI: 10.19251/sej/2024.20(9)
www.sej.mazowiecka.edu.pl
Otrzymano: 07.05.2024
Zaakceptowano: 19.11.2024
Opublikowano: 30.12.2024

CC BY

Izabela Gątarek
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
ORCID: 0000-0001-7697-4045

WYBRANE OBSZARY WSPÓŁPRACY PLACÓWKI EDUKACYJNEJ Z RODZICAMI DZIECKA Z ZABURZENIEM ROZWOJU

SELECTED AREAS OF COOPERATION BETWEEN AN EDUCATIONAL INSTITUTION AND PARENTS OF A CHILD WITH A DEVELOPMENTAL DISORDER

Streszczenie

Kluczowym elementem edukacji dziecka z zaburzeniami rozwoju jest współpraca między rodzicami a szkołą. Regularna komunikacja i spotkania z nauczycielami mogą pomóc w monitorowaniu postępów dziecka i dostosowywaniu programów nauczania. Niniejsze rozważania ukierunkowane zostały na ukazanie istoty tej współpracy na różnych jej poziomach. W prezentowanym opracowaniu skupiono się na przedstawieniu osoby rodzica jako wiodącego kreatora procesu wychowawczego, ale też jego udziału na kolejnych etapach

Abstract

A key element of educating a child with developmental disorders is cooperation between parents and the school. Regular communication and meetings with teachers can help you monitor your child's progress and adapt curricula. These considerations are aimed at showing the essence of this cooperation at its various levels. The presented study focuses on presenting the parent as the leading creator of the educational process, but also on his or her participation in subsequent stages of organizing psychological and pedagogical assistance

organizowania dziecku pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Współpraca z rodzicami dzieci z zaburzeniami rozwoju powinna opierać się na wzajemnym szacunku, zrozumieniu i partnerstwie, aby osiągnąć jak najlepsze rezultaty terapeutyczne. Nie jest to łatwe zadanie, gdyż nakłada ograniczenia na obie strony. Zarówno nauczyciele, specjaliści jak i rodzice muszą mieć świadomość trudności, jakie z niej płyną a wyrażają się głównie zmniejszeniem swobody podejmowania samodzielnych decyzji przez każdą ze stron i ograniczeniem możliwości działania bez kooperacji z innymi.

Słowa kluczowe: rodzice, współpraca rodziców ze specjalistami, dziecko z zaburzeniem rozwoju

for the child. Cooperation with parents of children with developmental disorders should be based on mutual respect, understanding and partnership in order to achieve the best possible therapeutic results. This is not an easy task because it imposes restrictions on both parties. Both teachers, specialists and parents must be aware of the difficulties that arise from it, which are mainly expressed in the reduced freedom of making independent decisions by each party and the limited ability to act without cooperation with others.

Keywords: parents, cooperation between parents and specialists, child with a developmental disorder

Wprowadzenie

Podstawowym środowiskiem rozwoju i wychowania dla dziecka jest rodzina. Rozpoczęcie edukacji włącza je do funkcjonowania w drugim, silnie oddziałującym na nie środowisku czyli szkole a bardzo często jeszcze wcześniej w przedszkolu. Czas rozpoczęcia przez dziecko edukacji szkolnej można traktować jako zbliżanie się do siebie środowiska rodzinnego i środowiska szkoły. Polega ono na stopniowym i wzajemnym poznawaniu się uczestników tego procesu. Ważne jest aby pamiętać, że zasadniczą rolę odgrywa w nim samo dziecko, jego rodzice oraz nauczyciele i specjaliści pracujący z dzieckiem (Leśniewska, Puchała, 2015, s.7). Niezależnie od postępów medycznych, dzieci doświadczające rozmaitych zaburzeń rozwoju, zmagają się współcześnie z bardzo licznymi wyzwaniami oraz problemami dotyczącymi nie tylko samego faktu istnienia zaburzenia i dyskomfortu, który on ze sobą niesie, ale również dostosowania do życia szkolnego, czy przedszkolnego. Warto podkreślić, że może to znacząco wpływać zarówno na rozwój społeczny, edukację, a także postrzeganie dziecka na tle różnych środowisk społecznych. (Łukasik, Waksmańska, Woś 2013, 523-527)

W funkcjonowaniu dzieci z rozmaitymi zaburzeniami rozwoju mogą wystąpić zaostrzenia obserwowanych objawów, zmniejszenie się ich nasilenia lub czasowe ustąpienie. Świadomość tych aspektów jest bardzo ważna w planowaniu oddziaływań terapeutycznych, edukacyjnych i wychowawczych na poziomie opiekowania się i ułatwiania prawidłowego funkcjonowania dziecka w roli przedszkolaka, ucznia i członka grupy rówieśniczej. Ścisłe porozumienie i współdziałanie lekarzy, rodziców, nauczycieli, psychologów i innych specjalistów w procesie edukacji i wychowywania stanowi nie tylko niepodważalny warunek uzyskania pozytywnych rezultatów zdrowotnych

i rozwojowych, ale także możliwość uniknięcia negatywnych konsekwencji psychologiczno-społecznych. Edukacja dziecka z zaburzeniami rozwoju jest wyzwaniem, które wymaga specjalistycznego i zindywidualizowanego podejścia (Nowak 2008, 74). Ważne jest tutaj zapewnienie odpowiedniego wsparcia i zasobów, aby umożliwić dziecku rozwijanie swoich umiejętności i osiąganie pełnego potencjału. Jednak nie tylko nauka i rozwijanie umiejętności jest tutaj istotne, ale także budowanie poczucia własnej wartości i akceptacji przez społeczeństwo (Kowalska 2017, 34). Proces dydaktyczny realizowany przez nauczycieli i specjalistów winien być ukierunkowana na indywidualne cele i potrzeby, uwzględniając różnice i wyzwania związane z danym zaburzeniem. Nauczyciele i specjaliści w dziedzinie edukacji specjalnej powinni być dobrze przeszkoleni i posiadać wiedzę na temat konkretnych zaburzeń rozwoju, aby móc dostosować metody nauczania i właściwie dobierać materiały do konkretnej sytuacji. Ale ich merytoryczne przygotowanie i doświadczenie w pracy zawodowej nie wystarczą jeśli zabraknie płaszczyzny współpracy ze środowiskiem rodzinnym, a przede wszystkim z rodzicami dziecka. Kluczowym elementem edukacji dziecka z zaburzeniami rozwoju jest bowiem współpraca między rodzicami a szkołą. Regularna komunikacja i spotkania z nauczycielami mogą pomóc w monitorowaniu postępów dziecka i dostosowywaniu programów nauczania.

1. Dziecko z zaburzeniami rozwoju i organizacja pomocy psychologiczno-pedagogicznej

Dziecko z zaburzeniami rozwoju to dziecko, u którego rozpoznawane są nieprawidłowości w zakresie rozwoju fizycznego, emocjonalnego, społecznego lub poznawczego, te zaś mogą wpływać na jego zdolność do pełnego uczestnictwa w normalnych aktywnościach dziecięcych oraz uczenia się. To dzieci mogące przejawiać trudności w różnych obszarach wzrastania, takich jak motoryka, sfera poznawcza, komunikacja, czy umiejętności społeczne. Zaburzenia te mogą obejmować autyzm, jego spektrum, Zespół Aspergera, ADHD, czy dysleksję. Wszystkie one wpływają na sposób, w jaki dziecko postrzega świat. Doświadczane trudności mogą być spowodowane różnorodnymi czynnikami, takimi jak genetyka, środowisko, przeżyte doświadczenie traumatyczne, a także mogą objawiać się w różnych formach, takich jak opóźnienia w mowie, trudności w nauce, problemy z zachowaniem czy dysfunkcje sensoryczne. Stąd dzieci z zaburzeniami rozwojowymi wymagają dodatkowego wsparcia, które może obejmować terapie, specjalistyczne programy edukacyjne czy pomoc psychologiczną, aby mogły osiągnąć swój pełny potencjał i rozwijać umiejętności potrzebne do samodzielnego życia. Często wymagają dostosowań w środowisku edukacyjnym, aby mogły efektywnie uczyć się i rozwijać.

Organizację pomocy psychologiczno-pedagogicznej w przedszkolu/szkole regulują określone akty prawne (Rozporządzenie MEN, 2017). Każdy uczeń doświadczający

zaburzeń rozwojowych ma swoje własne, odmienne od innych potrzeby, które trzeba rzetelnie rozpoznać, po czym – w oparciu o dostępny katalog form wspierania – należy zaplanować i zorganizować dla niego adekwatną pomoc. Polskie przepisy oświatowe dają szeroki wachlarz możliwości zaspokajania potrzeb dziecka, niemniej koniecznym elementem każdego planowego postępowania pomocowego jest wyznaczenie celu, do jakiego dążą nauczyciele, specjaliści i rodzice. Rozporządzenie MEN z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach zakłada, iż pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana uczniowi w przedszkolu, szkole i placówce polegać ma na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia oraz rozpoznawaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych ucznia i czynników środowiskowych wpływających na jego funkcjonowanie w przedszkolu, szkole i placówce, w celu wspierania potencjału rozwojowego ucznia i stwarzania warunków do jego aktywnego i pełnego uczestnictwa w życiu przedszkola, szkoły i placówki oraz w środowisku społecznym. Potrzeba objęcia ucznia pomocą psychologiczno-pedagogiczną w przedszkolu, szkole i innych placówkach wynika między innymi z rozpoznania i zdiagnozowania u ucznia niepełnosprawności, zaburzeń zachowania lub emocji, specyficznych trudności w uczeniu się, deficytów kompetencji i zaburzeń sprawności językowych, choroby przewlekłej czy sytuacji kryzysowych lub traumatycznych.

W szkole pomoc psychologiczno-pedagogiczna jest udzielana w trakcie bieżącej pracy z uczniem oraz przez zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów. Po przeprowadzeniu działań wspierających głównym zadaniem staje się zbadanie rezultatów pracy, która w razie potrzeby może być uzupełniona bezpośrednią pomocą udzieloną przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną. W Polsce rozwiązania takie gwarantują regulacje prawne, zapewniające rodzicom prawo do uzyskania pomocy poradni bez udziału jednostki oświatowej. Zatem warto, aby rodzice – w razie wystąpienia u dziecka trudności w funkcjonowaniu przedszkolnym czy szkolnym, w przypadku jego traumatycznych przeżyć, sytuacji kryzysowej w rodzinie, prób samobójczych czy uzależnień młodego człowieka – skorzystali z usług poradni psychologiczno-pedagogicznej, niezależnie od udzielania tego rodzaju pomocy przez przedszkola, szkoły i placówki.

Zgodnie z przyjętą w naszym kraju regulacją prawną „Publiczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne, w tym publiczne poradnie specjalistyczne (…) udzielają dzieciom, od momentu urodzenia, i młodzieży pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz pomocy w wyborze kierunku kształcenia i zawodu, udzielają rodzicom i nauczycielom pomocy psychologiczno-pedagogicznej związanej z wychowywaniem i kształceniem dzieci i młodzieży, a także wspomagają przedszkola, szkoły i placówki w zakresie realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych".

2. Edukacja dziecka z zaburzeniami rozwoju

Każde dziecko ma prawo do rozwoju, zabawy, nauki, wreszcie szeroko pojętego uczestnictwa w życiu społecznym. Ponad trzydzieści lat temu Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych przyjęło Konwencja o Prawach Dziecka, która uprawomocniła to przekonanie (Konwencja Praw Dziecka, 1989, art. 23, 28).

Dziecko zdrowe czuje się dobrze i jest zdolne do podejmowania na poziomie swojego wieku i sił każdego wysiłku. Zupełnie inaczej funkcjonuje i czuje się dziecko doświadczające zaburzeń rozwojowych, dla którego niejednokrotnie codzienne życie staje się coraz trudniejsze, bowiem zadania i oczekiwania rodziców, nauczycieli, wychowawców, grupy rówieśniczej mogą stanowić duże wyzwanie, nierzadko niemożliwe do jego podjęcia. Dziecko z zaburzeniem może inaczej odbierać otoczenie np. na skutek nadselektywności bodźców czy deficytów uwagi. Niejednokrotnie inaczej przetwarza informacje np. posiada przekonanie, że wyłącznie jego punkt widzenia jest właściwy, przejawiać trudności z przyjmowaniem innej perspektywy, nie potrafi zrozumieć emocji innych osób. Wreszcie dziecko takie może po prostu inaczej niż koledzy, czy koleżanki reagować na to, co dookoła niego się dzieje (Pomorska 2016, 8)

Zaburzenie wywierając silny wpływ na psychikę dziecka, zasadniczo zmienia jego tryb życia, powoduje, że dziecko jest fizycznie słabsze, łatwiej ulega zmęczeniu, jest narażone na silniejsze przeżywanie stresów i frustracji, niejednokrotnie jest mniej odporne na wysiłek umysłowy. Pojawia się zatem ryzyko rozwinięcia się kompleksu niższości, poczucia bycia słabszym, gorszym, innym. W momencie podjęcia nauki szkolnej uczeń styka się z szeregiem zadań rozwojowych, którym musi sprostać, aby spełnić oczekiwania szkoły oraz rodziców. Istnieje wówczas ryzyko pojawienia się trudności, na które wpływ będzie miało diagnozowane zaburzenie np. problemy z nawiązaniem kontaktów w grupie rówieśniczej, problemy w rozwoju fizycznym, ruchowym, rozumienie relacji, podatność na czynniki rozpraszające, zaburzające koncentrację uwagi dziecka (Erikson 2000, 269-272).

Organizowanie procesu edukacyjnego dla dziecka z zaburzeniami rozwojowymi, wymaga zwrócenia uwagi na kilka ważnych aspektów. Pierwszym z nich wydaje się osoba nauczyciela, który powinien być specjalistą w swojej dziedzinie, co pociąga za sobą konieczność stałego podnoszenia kwalifikacji oraz poszerzania wiedzy na temat nowoczesnych metod i technik pracy z dziećmi z zaburzeniami rozwoju (Kwiatkowska 2019, 89). Jednak również a może przede wszystkim, powinien być on pełną empatii i zrozumienia osobą. Na czoło wysuwa się tutaj bowiem potrzeba wspierania rozwoju dziecka. (Wójcik 2010, 55). Istotnym założeniem jest to, aby dostarczać dzieciom z zaburzeniami rozwoju nie tylko właściwej opieki i organizować proces terapeutyczny ale też zapewnić im możliwość nauki i rozwijania swoich umiejętności (Cieśla 2012, 45). Jeżeli zachodzi potrzeba należy postarać się o indywidualne nauczanie

bądź indywidualny program owego nauczania. Należy dobrać takie metody nauczania, które będą odpowiednie do sytuacji fizycznej i psychicznej dziecka.

W rzeczywistości szkolnej możemy odnaleźć obszary budujące jakość dziecięcego uczestnictwa w życiu społecznym. Mowa tutaj o rozmaitych formach wsparcia realizowanych poprzez konkretne projekty, ale też o ludzkim, życiowym i mądrym podejściu pedagogów. Wśród oferowanych przez placówki szkolne form wsparcia odnajdujemy liczne aktywności, mające wspierać funkcjonowanie takich dzieci. Do takich inicjatyw warto zaliczyć projekt „Accessible School for All" (ASA) – „Szkoła dostępna dla wszystkich" (SDW). Inicjatywa jest prowadzona przez Instytut Badań Edukacyjnych, jako instytucję wdrażająca, która działa we współpracy z Ministerstwem Edukacji i Nauki, UNICEF oraz uczelniami i organizacjami pozarządowymi. Głównym celem inicjatywy jest podniesienie kompetencji nauczycieli specjalistów, w tym pedagogów, psychologów, pedagogów specjalnych, logopedów, i terapeutów pedagogicznych w zakresie udzielania wsparcia zarówno dzieciom, jak rodzicom i nauczycielom (MEiN, 2023).

Innym, wartym wymienienia przykładem, który wspiera pracę nauczycieli, jest skonstruowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej program pt. „Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi". Zwraca się w nim uwagę na kwestie dotyczące: rozpoznania potrzeb ucznia na poziomie diagnostycznym, programowym i praktycznym. Uczy indywidualnej pracy z dzieckiem. W szkole często realizowane są różnego rodzaju udogodnienia i ułatwienia, np. przedłużony czas egzaminów, sprawdzianów, indywidualne podejście do ucznia ze SPE. (Konieczna 2011, 32-38) A przypomnijmy, że każdy nauczyciel zobowiązany, na podstawie opinii publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, dostosować wymagania edukacyjne do indywidualnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych ucznia (MEN, 2010). Ten zapis nakłada na pedagogów obowiązek, który w realiach polskiej szkoły, nierzadko bardzo trudny jest do zrealizowania. Wspomniany wyżej projekt, ma służyć wsparciem w doskonaleniu warsztatu metodycznego i merytorycznego praktykującym nauczycielom. Znaczącym problemem w realizowaniu wsparcia z poziomu placówki szkolnej jest fakt, że rodzice w związku ze strachem o odrzuceniu dziecka przez rówieśników nie informują szkoły o problemie.

Dzieci z zaburzeniami rozwoju mogą mieć trudności w nauce w standardowych grupach klasowych, a jednak należy podkreślić, że włączenie ich do społeczności szkoły ogólnej może przyczynić się do poprawy ich zdolności społecznych i przeciwdziałać izolacji społecznej . Dzieci te mogą potrzebować dodatkowych zasobów, takich jak asystenci wychowawczy, terapeuci zajęciowi, czy tłumacze języka migowego, aby zapewnić im pełne wsparcie i pomoc w osiągnięciu sukcesu w nauce. Istnieje wiele różnych metod i technik nauczania, które mogą być stosowane w przypadku edukacji dziecka z zaburzeniami rozwoju, takie jak metoda behawioralna, metoda komunikacji alternatywnej i wspomagającej, czy terapia sensoryczna. Wiele dzieci z zaburzeniami rozwoju

korzysta z indywidualnych planów edukacyjnych (IEP), które określają cele, strategie i zasoby potrzebne do osiągnięcia postępów w nauce. Inne niejednokrotnie wymagają edukacji specjalnej w specjalnych szkołach lub klasach, gdzie nauczyciele mają specjalistyczną wiedzę i umiejętności w zakresie pracy z tymi dziećmi, ale też, gdzie oddziały klasowe są znacznie mniej liczne niż w szkole ogólnodostępnej. Pracując z dzieckiem z zaburzeniami rozwoju, nauczyciel powinien stawiać realistyczne cele i skupić się na tym, co dziecko potrafi osiągnąć, zamiast na tym, czego osiągnąć nie zdoła. Dzieci takie mogą potrzebować większej ilości czasu na przyswojenie materiału i powtórzenie go, dlatego tak ważne jest, aby nauczyciele byli cierpliwi i elastyczni w swoim podejściu do nich. Skuteczne w procesie edukacji takich dzieci okazują się innowacyjne, nieszablonowe metody nauczania. Mogą one być bardzo przydatne i dobrze odbierane stąd warto pamiętać aby nie zamykać się na eksperymentowanie i poszukiwanie nowych rozwiązań (Zając 2015, 112). Jednym z kluczowych celów edukacji dzieci ze SPE jest wspieranie ich samodzielności i niezależności. Dzieci te powinny mieć możliwość podejmowania decyzji i wykazywania inicjatywy w zakresie swojej nauki i rozwoju a ich edukacja powinna być holistyczna, obejmując rozwój fizyczny, emocjonalny, społeczny i poznawczy.

3. Udział rodziców w procesie około diagnostycznym

Współpraca z rodzicami stanowi temat bardzo często poruszany, a znaczenie owej współpracy jako ogniwa realizacji zadań szkoły wymieniane jest w licznych przepisach. I chociaż jest ona nieodłącznym elementem pracy przedszkola czy szkoły, niejednokrotnie rola ta nie jest obecna w świadomości obu stron. Maria Mendel (Mendel 2000, 43) posługuje się tutaj pojęciem partnerstwa edukacyjnego, które przybliża jako związek podmiotów oparty na celowym i wspólnie uznawanym działaniu, którego obszarem jest edukacja. Partnerstwo edukacyjne określa ona jako: rodzaj spółki, w której partnerzy realizują wspólne cele związane z edukacją, po wcześniejszym ustaleniu warunków współdziałania. W myśl autorki, jest to taki rodzaj relacji, który polega na wzajemnym wpływie wywieranym przez poszczególne jednostki w zakresie obszaru tworzącego środowisko edukacji. To wreszcie ten rodzaj wspólnoty, w której elementami scalającymi są m.in: więzi wytworzone w społeczności klasowej i poczucie wspólnoty spraw. Postrzeganie współpracy w taki sposób wymaga od nauczycieli i specjalistów pracujących z dzieckiem z zaburzeniami rozwoju uznania, że rodzice naprawdę są istotnymi partnerami w realizacji działań wspierających rozwój i edukację dziecka, zaś placówka (przedszkole, szkoła) jest ich partnerem w nauczaniu i wychowaniu dzieci.

Udział rodziców w procesie organizowania dla dziecka pomocy i wsparcia w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej rozpoczyna się od pisemnego wniosku inicjującego proces diagnostyczny w poradni psychologiczno-pedagogicznej. Nawet jeżeli dziecko skierowane jest na badanie przez instytucję konieczna jest

tutaj zgoda rodziców/prawnych opiekunów. Jeżeli rodzice dostrzegają problem lub przynajmniej zgadzają się, że należy przeprowadzić specjalistyczne badania ucznia, aby postawić diagnozę, proces ten przebiega sprawnie. Problem pojawia się jednak, gdy rodzice odmawiają współpracy ze szkołą czy przedszkolem a taki problem, wbrew pozorom, zdarza się dosyć powszechnie, jak zauważa Michał Łyszczarz, ekspert prawa oświatowego i samorządu terytorialnego, współautor komentarzy do Ustawy o systemie oświaty oraz szeregu publikacji z zakresu prawa oświatowego i samorządowego (Łyszczarz 2020, 2). Niejednokrotnie do wydania opinii, orzeczenia, niezbędne są również inne badania (np. medyczne), które pozostają w posiadaniu rodziców i wówczas to właśnie od nich zależy udostępnienie odpowiednich zaświadczeń lekarskich do poradni. Opracowany dokument otrzymują również rodzice i dopiero oni przekazują go do przedszkola/szkoły.

Już na etapie diagnozowania wstępnego, rozmowa z rodzicami dziecka, zapoznanie się z zapisami w zeszycie korespondencji prowadzonej między wychowawcą a rodzicami to dodatkowe, nie mniej istotne źródło informacji o dziecku, które mogą okazać się bardzo ważne z punktu widzenia procesu diagnozy. Ale rozmowa z rodzicami dziecka odgrywa kluczową rolę również w procesie dydaktycznym z uwagi na to, że rodzice pełnią zasadniczą rolę w procesie wychowania i lepiej niż inne osoby znają mocne i słabe strony dziecka. Z tej racji zasadnym jest aby brali udział w dokonywanej przez zespół specjalistów ocenie funkcjonowania dziecka, jak również w procesie tworzenia indywidualnego programu rewalidacyjno-terapeutycznego. Rola rodziców nie powinna jednak zamykać się na wspomnianych aktywnościach. Bardzo często pewne elementy programu powinny być realizowane w domu, poza przedszkolem czy szkołą I tutaj rodzice w miarę swoich możliwości powinni czynnie uczestniczyć.

4. Współpraca z rodziną w procesie realizacji działań rewalidacyjnych i wspierających dziecko

Współpraca z rodzicami dzieci z zaburzeniami rozwoju powinna być podstawą realizowanych działań pomocowo terapeutycznych zaś sami rodzice winni być traktowani jako partnerzy terapeutyczni, ponieważ ich wiedza o dziecku jak również samo zaangażowanie w proces terapeutyczny są nieocenione (Kowalczyk 2020, 55). Powinni oni być kluczowymi partnerami terapeutów, ponieważ dzięki ich zaangażowaniu i wiedzy możliwe jest osiągnięcie lepszych rezultatów terapeutycznych (Wiśniewska 2008, 65). Zespoły powoływane do opracowania i realizowania pomocy psychologiczno-pedagogicznej, tworząc indywidualne programy edukacyjno- terapeutyczne dla uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego (IPET), już na wstępie planowania pracy z dzieckiem ustalają z rodzicami zakres współpracy. Zarówno rodzicom, jak i nauczycielom zależy bowiem na zoptymalizowaniu wszechstronnego rozwoju dziecka, na tym, aby harmonijnie rozwijało się i odnosiło sukcesy zarówno

w sferze edukacyjnej jak i społecznej. W IPETach cele współpracy są doprecyzowane i określone jako wspólna realizacja zadań szkoły w zakresie „realizacji zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego; tworzenia warunków do nauki, zapewnienia sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych odpowiednich ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne dziecka; zapewnienia zajęć specjalistycznych oraz innych zajęć odpowiednich ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne dziecka, w szczególności zajęć rewalidacyjnych, resocjalizacyjnych i socjoterapeutycznych; integracji dziecka ze środowiskiem rówieśniczym, w tym z uczniami pełno sprawnymi; przygotowania dziecka do samodzielności w życiu dorosłym" (Szczepkowska 2019, 4-5). Włączenie rodziców w terapię sprzyja lepszemu poznaniu i zrozumieniu własnego dziecka, uświadomieniu sobie jego możliwości, potrzeb i trudności. Ułatwia to pełną akceptację dziecka „takim, jakie jest", co jest bardzo ważne dla jego poczucia własnej wartości i rozwoju osobowego.

Organizując i realizując spotkania z rodzicami dzieci z zaburzeniami rozwoju ważne jest aby otwarcie komunikować im, jakie trudności pojawiają się w pracy z dzieckiem. Jest to istotne z kilku względów. Pierwszym z nich jest transparentność komunikatów, jakie otrzymują rodzice od nauczycieli i od samego dziecka (ono bowiem z pewnością opowie o doświadczanych problemach w domu). Warto tutaj jednak pamiętać, aby mówić o trudnościach w sposób zrozumiały i przystępny dla rodzica (bez nadmiernego posługiwania się terminologią specjalistyczną) i bardzo ważne, przedstawiać w precyzyjny sposób działania, jakie są podejmowane w celu ich eliminowania. Jeśli to możliwe, warto podkreślać, że podobne zachowania zdarzają się wielu dzieciom w mniejszym być może nasileniu nie mniej wskazując na to, że problem nie jest jednostkowy i nie dotyka tylko ich dziecka. W sytuacji występowania zachowań szczególnie trudnych, noszących niejednokrotnie znamiona agresji, warto na spotkanie zaprosić psychologa czy pedagoga szkolnego. Pozwoli to na wspólne przedstawienie rodzicom podjęte działań, ale również planu dotyczącego dalszej pracy z dzieckiem. Dla rodziców szczególnie istotne jest, aby uzyskali pewność, że zdajemy sobie sprawę z wagi sytuacji, dla nich problemy dziecka są priorytetem i oczekują należnej uwagi i wsparcia. Ważne jest również aby rodzice poczuli, że nauczyciele nie są, nie czują się bezradni wobec trudności występujących podczas pracy z ich dzieckiem, aby mieli poczucie kompetencji i świadomości działań podejmowanych przez nauczyciela.

Współpraca z rodzicami dzieci z zaburzeniami rozwoju powinna opierać się na wzajemnym szacunku, zrozumieniu i partnerstwie, aby osiągnąć jak najlepsze rezultaty terapeutyczne (Nowak 2021, 42). Nie jest to łatwe zadanie, gdyż nakłada ograniczenia na obie strony. Zarówno nauczyciele, specjaliści jak i rodzice muszą mieć świadomość trudności, jakie z niej płyną a wyrażają się głównie zmniejszeniem swobody podejmowania samodzielnych decyzji przez każdą ze stron i ograniczeniem możliwości działania bez kooperacji z innymi. Nie mniej jak już wielokrotnie podkreślano,

współpraca ta jest istotna z punktu widzenia wydajności i efektywności udzielanej pomocy dziecku. Przyczynia się ona bowiem do podejmowania działań wynikających z ustalonego wspólnie podziału pracy. Należy tutaj podkreślić, że współpracy można się nauczyć oraz, że odpowiedzialność za jej kształtowanie znajduje się po obu stronach. Dobra współpraca nauczycieli i rodziców przynosi wiele korzyści, bezpośrednio wyrażających się w jakości udzielanej dziecku pomocy psychologiczno-pedagogicznej. W tym obszarze pozwala bowiem pogłębiać wiedzę nauczycieli o dzieciach/uczniach, ich rodzinach i funkcjonujących w nich modelach realizowania funkcji rodzicielskiej a przez to minimalizować lub eliminować problemy występujące w funkcjonowaniu dziecka. Pozytywnym wymiarem współpracy jest także ograniczanie wzajemnego negatywnego nastawienie i braku ufności, które w konsekwencji przekłada się na poprawę komunikacji w zakresie wyjaśnianie nieporozumień, wzrost poziomu wzajemnej wyrozumiałości i pomocy. W szerszej perspektywie aktywne współdziałanie z rodzicami dziecka z zaburzeniami rozwojowymi przekłada się na zwiększenie poczucia współodpowiedzialności rodziców za edukację ich dzieci; zwiększa ich świadomość pedagogiczną i odgrywa istotną rolę w budowaniu optymalnej atmosfery wychowawczej zarówno w domu jak i szkole.

Współpraca placówki z rodzicami w zakresie udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej powinna być właściwie dokumentowana. W ramach wspomnianej dokumentacji przedszkole/szkoła zobowiązane są do udzielania pisemnych informacji dotyczących form i okresu objęcia dziecka pomocą psychologiczno-pedagogiczną, przechowywanie w teczce dziecka wniosków rodziców w sprawach zwolnień z określonych zajęć czy objęcia dziecka pomocą, przechowywania dokumentacji związanej z formułowanymi opiniami nauczycieli i specjalistów przekazywanych rodzicom lub instytucjom w ramach ich kompetencji (np. do poradni psychologiczno-pedagogicznej) czy wreszcie gromadzenia notatek z rozmów, spotkań, ustaleń i naturalnie pozyskiwanych od rodziców dokumentów w postaci opinii czy orzeczeń.

5. Wsparcie udzielane rodzicom

Publiczne placówki edukacyjne na mocy rozporządzenia określającego zasady udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej, zobowiązane są do udzielania wsparcia i specjalistycznej pomocy nie tylko dzieciom ale również ich rodzicom (Dz.U. 2017 poz. 1591). Podobnie do zadań poradni należy udzielanie dzieciom i młodzież ale też rodzicom bezpośredniej pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Wyraża się ona w działaniach mających na celu pomoc w podejmowaniu działań ukierunkowanych na wyrównywanie szans edukacyjnych dziecka oraz rozwiązywanie problemów wychowawczych. Taki model ułatwia w procesie udzielania pomocy dostrzec potrzeby samej rodziny oraz uwzględnić w procesie pomocy realia, w jakich żyje dziecko. Pozwala to na wczesną reakcję na symptomy problemów i kompleksowe działania, obejmujące

różne aspekty życia rodziny, adekwatnie do jej potrzeb (Leśniewska, Puchała 2015, 28). Realizowana w tym rozumieniu pedagogizacja rodziców pozwala im poszerzać własną wiedzę z zakresu pedagogiki dziecka, jego psychologii czy socjologii. W praktycznym wymiarze celem jest tutaj zoptymalizowanie oddziaływań wychowawczych ale również realizację pozaszkolnego (poza przedszkolnego) wsparcia specjalistycznego dla swojego dziecka, w ramach posiadanych możliwości rodziny. Ważne aby podkreślić, że rodzice dzieci z zaburzeniami rozwojowymi, bez względu na prezentowane postawy obronne, w postaci wycofania, oporowania czy niezrozumienia – potrzebują wsparcia. Środowisko specjalistów, psychologów, pedagogów, lekarzy jest tym kierunkiem, w jakim powinni oni móc poszukiwać pomocy (Brearley 2009, 2). Pozostawienie ich bez pomocy, pomijanie ich potrzeb i oczekiwań wobec wielu trudności, jakich napotykają rodzice, ale też negatywnych zachowań i postaw, które mogą prezentować nie radząc sobie z doświadczaną sytuacją, odbije się niekorzystnie na dziecku. To do niego i wobec niego kierowane są przecież rodzicielskie sygnały i działania. Efekt działań terapeutycznych podejmowanych i realizowanych w przedszkolu czy szkole przez zespół specjalistów pracujących z dzieckiem w dużej mierze warunkowany jest aktywnością i zaangażowaniem rodziców. Ważne jest aby pamiętać, że zachowania, które wynikają z błędów czy zaniedbań wychowawczych najczęściej pozwalają się skutecznie korygować, o ile wdrożone zostaną spójne i konsekwentne oddziaływania. Znacznie trudniejszą kwestią są jednak zachowania wynikające z zaburzenia dziecka. Tutaj modyfikacja bywa bardzo trudna do realizacji, ponieważ nie posiadamy pełnej kontroli nad tym, jak działa układ nerwowy dziecka (Kłoda 2016, 77). Zadaniem nauczyciela realizującego z uczniem terapię jest wspieranie emocjonalne rodziców, informowanie ich o postępach dziecka, o zauważanych na zajęciach mocnych i słabych stronach, wreszcie o osiągnięciach dziecka. Jest to bardzo ważne, ponieważ w połączeniu z informacjami o sposobach pracy, udzielanymi wskazówkami, prezentowaniem stosowanych pomocy dydaktycznych umożliwia to dziecku i rodzicom kontynuację procesu terapeutycznego poza placówką, w domu.

Działania wspierające rodziców ucznia mogą występować w formie konkretnych zapisów np. w postaci udostępnienia literatury, zawiązania grup wsparcia rodziców uczniów z określoną niepełnosprawnością, czy zaburzeniem rozwoju, pomoc w załatwieniu formalności dotyczących różnych sytuacji wychowanka, poszukiwanie źródeł finansowego wsparcia rodziny np. w formie turnusów rehabilitacyjnych itp.

Podsumowanie

Współpraca ze środowiskiem rodzinnym jest jednym z trudniejszych wymiarów relacji międzyludzkich ponieważ wymaga umiejętności rezygnacji z własnych celów na rzecz celu nadrzędnego, którym jest dobro dziecka (Nadziakiewicz 2015, 3). Każde dziecko z zaburzeniami rozwoju jest unikalne, co oznacza, że jego potrzeby

i umiejętności mogą się znacznie różnić od potrzeb i mocnych stron innych dzieci. Istotne jest, aby traktować je z empatią i zrozumieniem, dając im przestrzeń do pokonywania swoich trudności. Wsparcie ze strony rodziny, nauczycieli oraz specjalistów jest nieocenione i może pomóc dzieciom w budowaniu pewności siebie ponieważ dzięki odpowiednim strategiom i terapii, dzieci z zaburzeniami rozwoju mogą w pełni uczestniczyć w życiu społecznym i edukacyjnym. Wczesna diagnoza i interwencja są tutaj kluczowe, ponieważ mogą znacznie poprawić jakość życia dziecka i jego rodziny.

Współpraca pomiędzy nauczycielami i rodzicami jest trudnym i długotrwale budowanym procesem, wymagającym od wszystkich zrozumienia i taktu. Zderzenie indywidualnych charakterów, różnego często spojrzenia na doświadczane przez dziecko trudności wymaga nakładu cierpliwości nie mniej warto ją inwestować dla osiągnięcia wytyczonych celów. Jak zauważa M. Łyszczarz, bez współpracy rodziców organizacja pomocy dla ucznia może być praktycznie niewykonalna. Podkreśla dalej, że największym problemem jest tutaj fakt, iż placówki przedszkolne, czy szkolne, nie zostały wyposażona w żadne narzędzia administracyjne, którymi można na rodziców wpłynąć, wymuszając współpracę z poradnią. Pozostaje zatem jedynie próba przekonania rodziców do podjęcia współpracy, a jeśli nie są oni do niej skłonni, cierpliwe namawianie i tłumaczenie, że pomoc psychologiczno-pedagogiczna będzie dla dziecka znacznym i potrzebnym mu wsparciem (Łyszczarz, 2020).

Literatura

Brearley, Gill., 2009. AAC – sprawa rodziny. *Biuletyn Stowarzyszenia „Mówić bez słów", nr 1(16),* s. 2.

Cindy, John, Christopher. 2004. *Nauczyciel – rodzic. Skuteczne porozumiewanie się*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

Cieśla, Stanisław. 2012. *Edukacja dzieci z autyzmem*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.

Dz.U. 2017 poz. 1591 - Internetowy System Aktów Prawnych. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach*

Erikson, Erik Homburger. 2000. *Dzieciństwo i społeczeństwo*. Poznań: Rebis.

www.gov.pl/web/nauka/projekt-accessible-school-for-all--szkola-dostepna-dla-wszystkich (dostęp z dnia 19.11.2024)

Kłoda, Maja. 2016. Jak pomóc sobie, dziecku i rodzicom? W: *Uczeń z Zespołem Aspergera w szkole ogólnodostępnej,* red. Maja Kłoda i Krystyna Pomorska, 74-80. Warszawa: ORE

Kowalczyk, Agnieszka. 2020. *Współpraca z rodzicami w terapii dzieci z zaburzeniami rozwoju.* Warszawa: Wydawnictwo Psychologiczne.

Kowalska, Agnieszka. 2017. *Integracja społeczna dzieci z zespołem Downa.* Kraków: Wydawnictwo Pedagogiczne ABC.

Kwiatkowska, Marta. 2019. *Doskonalenie warsztatu pracy pedagoga specjalnego*. Warszawa: Wydawnictwo Pedagogika XXI wieku.

Leśniewska, Katarzyna. Puchała, Elżbieta. 2015. *Organizacja procesu wspierania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*. Warszawa: ORE

Łukasik, Renata, Waksmańska Wioleta, Woś Halina. 2013. Problematyka funkcjonowania dziecka z chorobą przewlekłą w szkole. *Problemy pielęgniarstwa*, 4/2013vol. 21, 523-527.

Łyszczarz, Michał. 2020. *Współpraca z rodzicami dziecka o specjalnych potrzebach edukacyjnych.* http://www.nowaera.pl/terapiairozwoj/wspolpraca-z-rodzicami-dziecka-ze-spe

Mazowiecki Kurator Oświaty. 2010. *Projekt „Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi"*: Kuratorium Oświaty w Warszawie

MEN. 2010. *Bezpieczna i przyjazna szkoła.* Portal Gov.pl (www.gov.pl)

Mendel, Maria. 2000. *Partnerstwo rodzin szkoły i gminy*. Toruń: Adam Marszałek

Nadziakiewicz, Elżbieta. 2015. *Współpraca z rodzicami Rodzice partnerami w tworzeniu i realizacji strategii rozwoju szkoły.* Warszawa: ORE

Nowak, Anna. 2008. *Wspieranie rozwoju dzieci z niepełnosprawnością intelektualną* Warszawa: Wydawnictwo Edukacja XXI

Nowak, Marek. 2021. *Rola rodziców w terapii dzieci z zaburzeniami rozwoju.* Kraków: Wydawnictwo Pedagogiczne.

Opozda, Danuta. (2012) Relacyjny wymiar wychowania w perspektywie związku między jakością relacji małżeńskiej a spostrzeganiem rzeczywistości wychowania w rodzinie. *Wychowanie w rodzinie T.6,* 117-137.

Pomorska, Krystyna. 2016. Dziecko z Zespołem Aspergera poznajmy się. W: *Uczeń z Zespołem Aspergera w szkole ogólnodostępnej,* red. Maja Kłoda i Krystyna Pomorska, 7-17. Warszawa: ORE

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. z 2017 r., poz. 703); Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. z 2017 r., poz. 1591); Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli (Dz.U. z 2017 r., poz. 649).

Wiśniewska, Marta. 2008. *Wspomaganie rozwoju dziecka z niepełnosprawnością intelektualną*. Kraków: Impuls.

Wójcik, Janusz. 2010. *Rola nauczyciela w edukacji dzieci z autyzmem.* Warszawa: Wydawnictwo Sensus.

Zając, Katarzyna. 2015. *Nowatorskie metody pracy z dziećmi z ADHD.* Warszawa: Pedagogika Nowoczesna.

Ziemska, Maria. 1986. *Rodzina i dziecko*. Warszawa: PWN.

Informacje o autorce:
Izabela Gątarek - Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, adiunkt. Zainteresowania naukowe skupiają się na dziecku, jego rozwoju i funkcjonowaniu, rodzinie jako głównym kreatorze dziecięcego świata oraz szeroko rozumianym procesie edukacyjnym na kolejnych jego etapach.

Dane kontaktowe:
e-mail: izagatarek@wp.pl.